

mărturisesc, comentează în limba franceză, o limbă pe care au iubit-o, și-au însușit-o și au recreat-o în operele lor.

Tulburătoare este și muzica filmului. Alături de partituri celebre, secvențele dedicate lui Ionesco și Cioran sunt însoțite de un cântec cu sunet ciudat și cuvinte de neînțeles, intraductibile. Sunt în bască. Este ca un omagiu adus celor doi care, fiecare în felul său, a vorbit despre degradarea, destructurarea limbajului.

Muzica lui **Paco Ibañez**, și ea emoționantă, încadrează ca o ramă melodică, dar și de semnificație, filmul. O baladă populară din Ecuador, prelucrată, cu care și începe filmul spune: „*Eu vreau să fiu înmormântat ca și strămoșii mei*”

Cadrul muzical final, un cântec de dragoste pe versurile lui Cèsare Pavese (*Va veni moartea / și va avea ochii tăi*) concluzionează asupra fizionomiei filmului: este o poveste, discretă și puternică totodată, de admirație și dragoste.

Graficiană germană **Margarethe Krieger** a creat portretele acestor artiști români pentru carte și film, cu o mare **smerenie**, și le-a oferit Muzeului Național din București.

Grație ei, artiștii români s-au întors acasă, într-un fel, alături de strămoși.

Mircea GHIȚULESCU

*Împărați pe care lumea nu putea
să-i mai încapă*

Literatura în dialog (dramaturgia), nu mai este un capriciu pentru Dumitru Velea, ci un mod fundamental de exprimare. El „nu vrea” să fie autor dramatic, dar a găsit în dramaturgie un mod de a se elibera de obsesiile culturale, pentru a le pune în valoare. Cu drama **Xerxes** (Editura Sitech, Craiova, 2004), nu părăsește teritoriul superstițiilor românești din **Podul umblător**, ci extinde preocupările de antropologie artistică „plecând” în Persia, marea Grecie a Asiei din antichitate, și anume în timpul războaielor purtate de Xerxes, fiul lui „Darius al lui Istaspe”, cum spunea Eminescu, împotriva Greciei. Înfrângerea drastică administrată de greci la Salamina nu i-au știrbit notorietatea lui Xerxes și, iată-l, erou al unei drame. Cu o remarcabilă capacitate de a glosa pe seama istoriei, dublată de memoria artistică a detaliilor absorbite prin lecturi, Dumitru Velea creează, la suprafață, un tablou persan plauzibil, alcătuit din detalii documentare bine organizate. Om cu sistem, Dumitru Velea nu va scrie nimic la voia întâmplării și orice pagină a sa se încadrează într-un program mai curând filosofic decât literar. Este un fel de a folosi dramaturgia pentru filosofie, pe care l-a demonstrat cândva Lucian Blaga, rezultatul fiind că scriitorii l-au trimis în filosofie, iar filosofii în literatură. Închipuirea lui Dumitru Velea pe marginea documentelor istorice merge departe. Pare că halucinează, asemenea lui Alexandru Andronic din **Ultima oră**, expertul în Alexandru Macedon al lui Mihail Sebastian. Dar Dumitru Velea nu este istoric de meserie ca personajul lui Sebastian ci, mai degrabă antropolog, dacă antropologia este știința de a merge pe urmele civilizației umane pentru a urmări, pas cu pas, procesul de moșire a adevărului: apariția religiei prin cultul soarelui (*Ahra Mazda*), a legilor (*Codul lui Hamurabi*), a chipurilor iubirii. O antropologie artistică, pentru că Velea nu

scrie piesa din replici, ci din scurte istorioare persane culese din documente. Nimic inventat, ar părea, ci „doar“ transfigurat artistic. Istoria, spune Dumitru Velea, este plină de povești patetice ce așteaptă să fie puse într-o carte. Poți descoperi în istoria personajului **Romeo și Julieta** în stare neperversă, puțin rudimentară: Regele Astartes este ucis în luptă. Astartea, regina îi acoperă trupul cu bijuteriile sale și se înjunghie. Slujitorii lor descoperă scena și se înjunghie și ei. Dacă este să descoperim undeva nouătețea lui Dumitru Velea trebuie să observăm că este mereu împotriva modei. Dacă trăim de mai bine de un secol într-o literatură ce tratează subiectele istorice ca pretext pentru probleme contemporane, dramaturgul de la Petroșani crede, asemenea lui Camil Petrescu, din **Danton**, în reconstituirea de epocă. Nicăieri altundeva decât la Camil Petrescu aceste paranteze regizorale, didascalice fabuloase, cu detalii opulente, fie că este vorba de un ospăț ionian, de Sala tronului, Oul original, Sala Subterană cu Poarta de aramă pe care s-au sculptat Soarele și Luna, Casa Tezaurului, Turnătoria de monede, Casa Perlelor cu Colecția de bijuterii, obiecte de artă și pietre prețioase, între care **Egreta cu ciucuri** și celebrul diamant **Koh-i-Noor**. Senzualitatea lui Velea se trădează în întârzierile pe descrierea admirativă a acestor comori, dar și în ritualuri, procesiuni, ceremonii. O lume văzută în ceremonii sale și nu în viața de fiecare zi. Dacă nu cumva viața de fiecare zi înseamnă ceremoniile zilei. Idealist până în măduva oaselor, Dumitru Velea crede, asemenea lui Xerxes, că „lumea nu este o grămadă de carne, ci o pădure de suflete“ Dar nu chiar atât de idealist încât să ignore în febra reconstituirii științifice că arta se adresează simțurilor. Este, ca urmare, un plan erotic în viața eroică a dictatorului Xerxes, foarte bine dezvoltat și urmărit cu voluptate de autor, mai ales la nivelul pasiunii autodeclaratului **Rege al Regilor** pentru cumnata sa Aryela, sfârșind într-o noapte a nunții cu fiica acesteia, frageda Artaynte. Scena schimbului de soții (Xerxes îi oferă fratelui său pe fiica sa Amytis drept noră, în schimbul Aryelei), vorbește despre o imoralitate genuină a obiceiurilor conjugale. Perfid, acest Caligula persan se joacă precum dorește cu viețile supușilor, frați sau străini. În final, Velea practică teatrul sângeros al lui Shakespeare din **Titus Andronicus**, sau **Shylock**. Xerxes își pierde din coerență: după ce o cere de soție pe soția fratelui său o cedează soției sale, geloasa Amestris, care poruncește să i se taie țâțele, ceea ce se și întâmplă, fără să curgă o picătură de sânge. Un final carnasier, mai rău decât în filmele de groază. Masistes, fratele lui Xerxes, moare în luptă: pe de o parte, sânii tăiați ai Aryelei, de alta, capul însângerat al soțului ei. Este bine că Dumitru Velea nu-și pune probleme de credibilitate în fierbințeala creației. Mai mult decât o imitație shakespeariană, este, aici, o halucinație erotică bine drapată într-un subiect persan. Un regizor de film nu ar avea nevoie decât de bani pentru a face o superproducție precum **Cleopatra**, pe vremuri. Viața crudă și poetică a copilăriei omenirii se exprimă în stil preclasic. Dumitru Velea vrea să refacă stilul civilizată, vârsta metaforică a omenirii: „*Apropie-te, Mărite Rege. Îmbată-te de mireasma trandafirului*“. Din toată această zbatere, lumea se alege cu un sac de oase pe care le examinează, în final, un cioclu, asemenea lui Hamlet, ținând în mână craniul lui Yorik. Modelele lui Dumitru Velea sunt mari: Shakespeare, Eminescu, Sofocle (apare și orbul Tiresias care vede mai bine decât văzătorii), Dante (lumea de deasupra și cea de sub noi sunt totuna, încât, în tablourile finale, între morți și vii nu este nici o deosebire, iar Podul Djinvat este purgatoriul persan). Nu recapitularea marilor modele contează, ci întoarcerea către cultura europeană pe care o propune. Este înduioșătoare lipsa de măsură care conduce lumea oamenilor. Inscricția lui Xerxes pe propriul mormânt vorbește despre nemăsurata autoidolatrie a vechilor și actualilor supraoameni: „*Ahura Mazda (Soarele, n.n.) este marele zeu care a creat pământul, cerul, omenirea, pacea pentru oameni; care a*

făcut pe Xerxes rege, singurul rege al celor mulți, singurul legislator al celor mulți. Eu sunt Xerxes, Marele Rege, rege al regilor, rege al regiunilor cu multe limbi, rege al acestui întins pământ“.

Constantin PARASCHIVESCU

Eul dramatizat

Fostul cronicar sportiv Mircea M. Ionescu e și autor dramatic și se recomandă singur într-una dintre piese: „Fotbalul și teatrul sunt patimile mele fără de sfârșit“ (parafrazând un titlu de Horia Lovinescu). Scrie și i se joacă la începutul anilor '80 două piese din lumea fotbalului (*Centrul înaintaș s-a născut la miezul nopții*, *Adio, Pelé! Sau Pelé și caii verzi*) și o satiră la adresa activiștilor de partid (*Aventura unei femei cuminiți*). În 1986, emigrează în Statele Unite și după un deceniu revine în țară și i se mai joacă trei piese: la Theatrum Mundi (*Beethoven cântă din pistol*) și Teatrul Valah – Giurgiu (*Pierdut în New York, Incredibila iubire dintre un turnător și o actriță*). Exceptându-le pe primele două, le selectează pentru un volum pe celelalte, alături de alte trei nereprezentante încă (*New York–București, reîntoarcerea niciunde...*, *Dona Quijota*, *La Est de West*), volum pe care îl publică în 2003 la Editura Plaz din București.

De o largă diversitate de inspirație și registre, vizând polemic și incisiv actualitatea de aici (cu mizeriile tranziției și „miliardarii roșii“) și de dincolo de Ocean (condiția vulnerabilă a emigrantului). În formule de comedie amară (*Aventura unei femei cuminiți*) sau tragicomedie (*Incredibila iubire...*, *Pierdut în New York*), de farsă (*Beethoven cântă din pistol*), tristă comedioară (*Dona Quijota*) sau meditația amăruie (*New York–București, reîntoarcerea niciunde*), cum le numește dânsul, sau pur și simplu „piesă“ (*La Est de West*, care dă și titlul volumului). Dacă *Aventura unei femei cuminiți* e mărturia ascuțimii satirice a autorului la adresa prim-secretarilor județeni de partid, celelalte sunt reflexul unor observații și experiențe trăite după '90, când, ca Ulise, s-a întors la iubirea de-acasă, dar Penelopa-țara nu l-a primit cu aceeași dragoste și brațe deschise. „Totul mi se pare o parodie. Un umor grotesc. Haosul și minciuna sunt totale. Democrația a fost înțeleasă ca arta de a face bani și de a se rezolva problemele personale“, spune într-o piesă; „drama noastră, a românilor, a fost că nu ne-a ajuns numai blestemul geopolitic, dar am mai fost blestemați și să ne pizmuim, să fim invidioși, răi, dezbinați“. Poți să-l contrazici? Sunt cuvinte rostite de cel mai emblematic personaj al său, care e el însuși, Străinul din (*New York–București, reîntoarcerea niciunde...*, piese-document care-l explică și-l reprezintă, în care se mărturisește.

Dar și în celelalte e prezent prin acuitatea comentariilor, luciditatea amară, chiar dureroasă, cu care privește realitatea și evaluează perspectivele, imaginație imprevizibilă. Vede și înțelege repede misticarea, degradarea condițiilor de existență ale acestui „popor minunat, care a suferit și va mai suferi“, denunțând cu vigoare impostura, escrocheria și șantajul, carierismul și chiverniseala, maladii ce rod trupul bolnav al acestei țări. Recurge la modalitatea interactivă, cu solicitarea părerii publicului în spectacol (*Incredibila iubire*), inventează o „boxeră“ care să ia la pumni agresorii (*Dona Quijota*), are viziunea unui cimitir al viselor unde „îngropăm timpul în noi, așa, ca o Cetate a Soarelui“ (*La Est de West*). E, uneori, excesiv în verbiaj, alteori furat de locuri comune sau oralitate, dar fără îndoială e o voce dramatică a actualității ce merită a fi luată în seamă.